

3, 2001

ПЕДАГОГІКА

вищої та середньої школи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІКА
вищої та середньої школи

Збірник наукових праць
Випуск 3

Кривий Ріг КДПУ
2001

Редакційна колегія

- Буряк В.К.** – доктор педагогічних наук, професор, ректор;
(головний редактор)
- Штельмах Г.Б.** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки; (відповідальний секретар)
- Козлов А.В.** – доктор філологічних наук, проректор з виховної роботи
- Комаров В.О.** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедрою історії України
- Кондрашова Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи зав. кафедрою педагогіки;
(заступник головного редактора)
- Макаров Р.М.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
- Пікельна В.С.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики трудового і професійного навчання.

Затверджено вченою радою Криворізького державного педагогічного університету

Педагогіка вищої та середньої школи:

Збірник наукових праць / гол. редактор, доктор педагогічних наук, професор В.К.Буряк. - Кривий Ріг: КДПУ, 2001. - Вип. 3 – 148 с.

У збірнику наукових праць висвітлено проблеми навчання та виховання учнів у середній школі та студентів у педагогічному вузі, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів та аспірантів університету.

Матеріали збірника представляють інтерес для широкого кола науковців.

ISBN 966-7406-15-6

© Криворізький державний педагогічний університет
2001

ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкриваються ігрові технології підготовки студентів к творчеській професійній діяльності; показується перевага імітаційно-ігрового навчання в активізації навчальної роботи і розвитку творчеських здібностей майбутніх педагогів.

This article deals with playing technologies in students' preparing to their professional activity. The author shows the advantage of imitative-playing teaching in activization of training work and development of creative abilities of teachers to come.

Наближення сучасної школи до системи, яка здатна саморозвиватися, можливо лише в умовах творчої, професійної діяльності вчителя, при високому рівні його готовності до творчого рішення педагогічних задач.

Дослідження педагогів і психологів останніх років підтверджують тезу про те, що ефективність педагогічної діяльності ґрунтується на рефлексивній взаємодії вчителя й учнів при керівній ролі педагога. У зв'язку з цим цілком обґрунтована нова парадигма проблемно-орієнтованого професіоналізму, що забезпечує становлення творчої особистості, що вмiє не тільки ставити та не стандартно вирішувати навчально-виховні задачі, але і прилучати до їх рішення учнів.

Створення необхідних умов для підготовки майбутнього вчителя з достатнім і високим рівнем проблемно-орієнтованого професіоналізму, розвитку творчого потенціалу його особистості неможливо без зміни підходів до

організації навчання, упровадження нових технологій вузівського процесу.

Головне в навчанні сучасних педагогів – це створення умов для підвищення рівня їхньої готовності до конкретної професійної діяльності, формування в них здатності до постановки соціально значимих педагогічних проблем, які впливають з реальних професійно-педагогічних ситуацій. Засобом досягнення цих задач є реальна учбово-пізнавальна діяльність студентів, максимально наближена до реальних педагогічних ситуацій.

Навчальна діяльність у вищій педагогічній школі повинна бути організована таким чином, щоб студенти були в змозі не тільки опановувати потоками інформації, виробляти і закріплювати знання й уміння, перетворюючи їх в інструмент практичної дії, але і діяти в професійних ситуаціях, здійснюючи пошук способів творчого вирішення учбово-пізнавальних задач, які поставлені перед ними. Зміна позиції студента в навчальному процесі, коли він не тільки здобуває знання, але й активно діє в професійних ситуаціях неможлива без реалізації змістовно-процесуального підходу і моделювання імітаційно-ігрових ситуацій на навчальних заняттях. Моделювання імітаційно-ігрових ситуацій у навчальному процесі вищої школи забезпечує єдність інформативної та процесуальної сторони навчання, створює умови, в яких майбутні фахівці не тільки розширюють професійний кругозір, але і здобувають практичний досвід через їхню особисту активну участь в професійній діяльності.

Орієнтація навчання на особистість студента і професіографічну модель його майбутньої спеціальності обумовлює необхідність імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій педагогічній школі. При здійсненні цього підходу головним є не інформація, а особистісна, продуктивна діяльність учасників ігрової імітації.

Обмін інформацією в ході ігрової імітації є допоміжним середовищем при організації імітаційно-ігрової діяльності студентів.

Характерними ознаками імітаційно-ігрового підходу до навчання є:

- імітаційне моделювання;
- опис ситуацій і типів професійно-педагогічних дій і спілкування;
- проблемний характер педагогічних ситуацій;
- професійна спрямованість ігрових ролей, розподіл їх між учасниками гри з урахуванням їх можливостей, здібностей, підготовленості та професійних установок;
- стан емоційно-позитивної напруги учасників імітаційно-ігрової діяльності;
- пошук різних способів вирішення поставлених задач і імітаційно-ігрових ситуацій;
- різноманітність рішень;
- обговорення підсумків імітаційно-ігрової діяльності;
- чіткість критеріїв по оцінюванню дій студентів в імітаційно-ігровій діяльності.

Названі ознаки накладають певний відбиток і на технологію імітаційно-ігрового навчання. Специфіка цієї технології насамперед полягає в забезпеченні певного емоційного та інтелектуального середовища на навчальних заняттях, атмосфери психологічного комфорту для кожного студента, а саме:

- психологічну захищеність кожного учасника, коли ігрові ролі, які він виконує, не знижують соціального статусу, не викликають почуття професійної безнадійності і дискомфорту;
- перспективу професійного росту, усвідомлення залежності між якістю виконання ігрової ролі й успішністю професійного становлення;

- формування позитивної установки на імітаційно-ігрову діяльність, самостійність, творчість;
- включення студентів у систему відносин, побудованих на педагогічній взаємодії, співробітництві і співтворчості, що забезпечує кожному волю дій, активність та самодіяльність в імітаційно-ігровій ситуації;
- реалізацію рефлексивних і емпатійних процесів, що дозволяють керувати емоційними почуттями і станом учасників імітаційно-ігрової діяльності, виявляти гнучкість, приймати учасників такими, які вони є, не нав'язуючи їм чужого підходу до виконання навчального завдання.
- імітаційно-ігрова технологія покликана здійснювати визначені функції, що відповідають специфіці пізнавальної діяльності студентів і особливості професійно-педагогічної діяльності.

При розробці імітаційно-ігрової технології важливо дотримувати наступні вимоги:

- наочність і простота імітаційно-ігрових форм і методів;
- професійно-педагогічна спрямованість змодельованих ігрових ситуацій у навчальній діяльності;
- оснащення імітаційно-ігрових дій студентів повним комплектом ігрових і рольових атрибутів і засобів;
- використання методичних розробок по програмуванню ролей з метою одержання максимального педагогічного результату;
- спрямованість імітаційно-ігрових методів на досягнення прогнозованих педагогічних задач;
- реалізація в ході використання імітаційно-ігрових способів принципу рольової перспективи;
- зміна навчальної обстановки на психологічно комфортну атмосферу і забезпечення невимушеної атмосфери педагогічного спілкування, співробітництва і співтворчості в системі “викладач – студент”.

Дотримання названих вимог забезпечує такі умови, в яких ігрові відносини в імітованих професійних ситуаціях стимулюють накопичення майбутніми фахівцями досвіду професійної поведінки.

Імітаційно-ігрова технологія орієнтована на створення освітнього продукту з опорою на творчий потенціал особистості студентів та різноманітні форми імітаційно-ігрової діяльності. В сценарії імітаційно-ігрової технології чітко визначаються комунікативні функції її учасників, набір практичних дій і мовних прийомів у конкретній ситуації професійної спрямованості. Тому в основі завдань і вправ, що використовуються в ігровій технології, перевага віддається ігровим ролям, які поєднують у собі організаторські, виконавські, комунікативні й управлінські дії професійної спрямованості.

Ефективність пропонованої технології значно зростає, якщо вона будується з урахуванням принципів імітаційно-ігрового навчання:

- принципу продуктивності, відповідно до якого основою навчання є прогнозований в імітаційно-ігровій ситуації освітній продукт, отриманий у колективному пошуку;
- принципу відкритої комунікації по відношенню до результатів імітаційно-ігрової діяльності;
- принципу відповідності змодельованих ігрових ситуацій формам і методам пізнавальної діяльності студентів;
- принципу пріоритету діяльнісних критеріїв оцінювання результатів імітаційно-ігрового перед інформаційно-пояснювальним навчанням.

Технологія імітаційно-ігрового навчання передбачає залучення студентів у ділові, рольові, імітаційні, управлінські ігри. Активна участь у них сприяє виробленню професійних умінь та розвитку педагогічних здібностей студентів, закріпленню в них соціально обумовленої професійної поведінки. Розмаїтість імітаційно-ігрових форм і методів

активізує позицію студентів у навчальному процесі, стимулює позитивну мотивацію до навчання, забезпечує розвиток творчих, комунікативних, рефлексивних, організаторських умінь майбутніх фахівців. Імітаційно-ігрові форми і методи підготовки майбутніх педагогів дозволяють оптимально врахувати вимоги вчительської професії, створити ситуації, за допомогою яких студенти будуть опановувати мистецтвом швидкого та ефективного вирішення навчально-виховних задач, опановувати педагогічною культурою і творчим стилем педагогічної діяльності.

Імітаційно-ігрова технологія, побудована на принципі рольової перспективи, розглядається як ефективна організація пізнавальної діяльності студентів, мета якої полягає в імітаційному моделюванні педагогічної діяльності і прискоренні формування в них комплексу знань, умінь, навичок, професійно значимих особистісних якостей для оптимального виконання професійних функцій і ефективного рішення навчально-виховних задач.

Імітаційно-ігрова технологія містить у собі великі можливості для професійного самовираження кожного студента з урахуванням його можливостей.

М.Г.Вієвська

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЧЕРЕЗ ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

В статтє рассматриваются пути развития творческих способностей студентов. Приведены примеры деловых игр, которые используются в процессе изложения психолого-педагогических дисциплин.

The ways of development creative faculty of the students are examined in this article. The examples of the business-like plays that were suspended in the articles, are used in process of the training psycho-pedagogic discipline.

Перехід української економіки на ринкові відносини вимагає від майбутніх фахівців глибоких теоретичних знань і певних практичних навичок в рішенні різних ситуацій. Один з головних напрямків вдосконалення підготовки майбутніх фахівців є по-перше, використання в учбовому процесі активних методів навчання, які розвивають творче мислення студентів, активізують їх пізнавальну діяльність, привчають самостійно ухвалювати рішення та інше; по-друге використання імітаційно-ігрового підходу до організації навчання. Тому все більшого поширення набуває використання ділових та дидактичних ігор, психологічних, комунікативних, рольових тренінгів тощо.

Ділова гра – це своєрідне моделювання майбутньої професійної діяльності. Мета ділової гри полягає в розвитку у студентів навичок та вмінь по практичному використанню теоретичних знань при виконанні службових обов'язків, тобто своєї майбутньої професійної діяльності. При проведенні ділової гри відпрацьовуються нові прийоми та методи, а також умови використання теоретичних знань та практичних навичок. У діловій грі студенти розбиваються на групи по три - п'ять чоловік. У грі студенти аналізують ситуацію, приймають і обговорюють рішення, а також вступають між собою в певні відносини, які можуть носити характер змагання граючих сторін, взаємодії або конкуренції. Для ділових ігор характерні: життєвість і типовість конкретних ситуацій, що розглядаються в ході гри; регулярне повторення задач і процедур, що складають суть гри, в певному поєднанні при різних логічних або числових значеннях; відсутність повної інформації, тобто прийняття

рішення в умовах невизначеності, в умовах ризику або протидії; діючі особи: гравці, що виконують ролі посадових осіб, гравці-експерти, що оцінюють результати, гравці-організатори, що готують матеріали, що видають інформацію та спрямовують хід гри під керівництвом викладача; певні правила і регламент гри.

Роль викладача при проведенні гри вельми багатогранна. До гри – він інструктор, в процесі гри – консультант, по закінченні – суддя і, нарешті, керівник дискусії. Все це вимагає від викладача відповідних знань і умінь.

Ділова гра – це живе моделювання педагогічних процесів, і тут інструкціями та правилами всього передбачити не можна. Кожен раз та сама гра проходить по-різному, і задача викладача – вести ігровий процес в потрібному напрямі. У той же час викладач не повинен активно втручатися в гру. Треба надати студентам самостійність. Лише в тих випадках, коли гра опиняється в глухому куті, можна надати пораду, усунути незрозуміле, але ні в якому разі не допомагати студентам ухвалювати рішення. Рішення від початку і до кінця повинне бути результатом діяльності самих студентів.

Треба брати до уваги, що ділова гра – це не напружене змагання конкурентів. Надмірна серйозність сковує і втомлює студентів, в такій обстановці вони бояться помилитися, менше ризикують, придушують в собі прагнення до оригінальних дій. Гра повинна пройти в атмосфері творчості, емоційного підйому, що сприяє підвищенню міри засвоєння матеріалу.

Чим більше груп в ході гри взаємодіють між собою, тим важче викладачеві стежити за всіма їх діями. Можна залучити одного – двох асистентів, яким доручити спостерігати за студентами всередині груп і оцінювати їх

роботу. Можна залучати до допомоги студентів: організувати з їх числа спеціальні групи (журі, розрахункову групу).

Таким чином, за допомогою ділової гри можна імітувати майбутню професійну діяльність, аналізувати ефективність прийнятих рішень (розроблений навчальний план певного предмету, тип заняття, методи та засоби навчання) та інше. Визначаючи основні вимоги до структури і змісту ділової гри, треба зазначити, що в основу ділової гри покладена проблемна ситуація, яка повинна з високою мірою реальності імітувати конкретні умови і динаміку дій, що забезпечують включення студентів, які обіграють конкретну ситуацію, і засвоєння ними професійних ролей. Ділова гра дозволяє дивитися на ситуацію і на самого себе очима партнера по спілкуванню. Здатність розуміти чужий прогноз і, через нього, мотив чужої поведінки – необхідна умова взаєморозуміння, що в якійсь мірі реалізовується через рольову взаємодію.

Ділові ігри поділяються на учбові, виробничі і дослідницькі. Вважається, що серед активних методів навчання ділова гра є самим ефективним методом, незважаючи на її складність. Основними ознаками учбової ділової гри є: моделювання процесу діяльності викладача; розподіл ролей між учасниками гри; відмінність ролевих цілей при прийнятті рішень; взаємодія учасників гри відповідно до їх ролей; наявність загальної мети ігрового колективу; колективне прийняття рішень учасниками гри; реалізація в процесі гри “ланцюжка рішень”; багатоваріативність рішень, включаючи альтернативні; наявність емоційної напруженості, якою можна керувати; наявність розгалуженої системи індивідуального або групового оцінювання діяльності учасників гри.

Ділова гра максимально наближає умови занять до конкретної практичної діяльності, що дає можливість студентам мов би “прожити” у педагогічній системі, яка

вивчається. Вони надають досвіду ухвалювати складні педагогічні рішення, допомагають розібратися у взаємовідносинах в трудовому колективі, дозволяють перевірити знання, уміння і особистісні якості тих, хто навчається, особливо при вирішенні “реальних” задач конфліктної ситуації. Ділова гра формує у студентів не тільки професійні навички, але і певні риси особистості: діловитість, чесність, ініціативність, принциповість, колегіальність, відповідальність за прийняті рішення і результати їх впровадження та інше. В процесі ділової гри не тільки формуються професійні і посадові навички розробки і прийняття педагогічних рішень, але і моделюється взаємодія учасників і їх спілкування.

З’явилася гра принципово нового типу, в якій відпрацьовується колективна реакція. Досвід і навички набуваються всім колективом і виникає нова якість – “синтезована інформація”, отримуються такі відомості і знання, які жоден з учасників цієї взаємодії поодиноці отримати не може.

Ділова гра, в широкому розумінні, – це метод імітацій прийняття педагогічних рішень в різних педагогічних ситуаціях шляхом гри групи людей або людини в діалоговому режимі з ЕОМ за заданими правилами. Загальним для ділових ігор різної спрямованості (економічних, навчальних, дослідницьких та інших) є наявність інформаційної структури, на яку спирається процес прийняття рішень. Інформаційна структура обумовлює способи зв’язку між їх учасниками. Мова імітаційної моделі служить для відтворення образу ситуації, що розглядається. Творча діяльність учасників гри складається у пошуку проблеми і способів її вирішення, у виборі найбільш ефективного засобу. Якщо це вже заздалегідь зроблене розробником гри, то перед ними суха схема аналітичного або імітаційного характеру, позбавлена ігрової творчої діяльності, оскільки результат

приречений. Наприклад, якщо людина вирішила “пограти” з машиною в питання та відповіді, то це не гра, оскільки всі найкращі рішення заздалегідь відомі і легко прораховуються машиною. Саме непередбачуваність ділової гри робить її специфічною формою пізнавальної творчої діяльності.

Мотиви ділової гри проявляються через інтереси учасників, в переплетенні інтересів “ролей” і особистостей, причому студенти змушені діяти в умовній ситуації, але всерйоз. Ділова гра повинна бути розроблена так, щоб врахувати не тільки імітацію середовища, але і уявити за допомогою матриці систему мотивів кожного гравця і всіх разом. В учбовій діловій грі на перший план ставиться не ділова, а пізнавальна мета, але через конкретну модель ділової ситуації.

Методика розробки і проведення ділової гри передбачає: вибір об’єкта гри; вибір моделей і дослідження їх закономірностей; попередня розробка процесу гри; розробка системи стимулювання; розробка масивів документів; детальна розробка процесу гри; підбір технічного забезпечення; експериментальне впровадження і корегування.

Підготовка до проведення ділової гри включає декілька етапів:

1. Назва повинна бути точною і короткою, разом з тим вона повинна відображати сутність ділової гри, бути легкою для запам’ятовування.
2. Джерелами ділової гри можуть бути результати дослідження, друковані матеріали, конкретна педагогічна діяльність. Необхідно вказати всі відомості про інформаційне джерело.
3. Учбові цілі. Гра – не самоціль, це частина курсу, викладена іншим способом. Проведення ділової гри може бути заплановане як на початку курсу, що вивчається, так і на будь-якому етапі його вивчення, але доцільно проводити наприкінці вивчення дисципліни. Якщо

програма навчання починається діловою грою, то за нею повинен іти цикл лекцій, щоб слухачі могли побачити свої дії як би крізь “призму” теорії і привести до відповідної системи знання, що отримуються. Крім того, гра народжує у студентів масу питань правового або нормативного характеру, що стосуються теми, яка вивчається.

Висвітлення цих проблем в подальших лекціях з цікавістю сприймається студентами, оскільки підґрунтя для цього вже підготовлено.

При проведенні ділової гри після циклу лекцій студенти вже озброєні теорією, знайомі зі спеціальними методами аналізу і вирішення педагогічних ситуацій. Порівняння результатів гри з теоретичними положеннями переконує студентів в доцільності застосування цих методів.

4. Склад учасників гри. Визначається контингент учасників, їх спеціалізація і сфера практичної діяльності. Рівень учасників гри повинен відповідати рівню, на якому потрібно вирішувати педагогічну проблему.
5. Регламент. Визначається тривалістю і кількістю етапів ділової гри, встановлюються обмеження під час виконання окремих операцій, кількість циклів гри. Як правило, для проведення ділової гри потрібно декілька днів, причому інтервали між ними повинні бути по можливості мінімальними. Ідеально, якщо гру можна провести за один день (спарені заняття).
6. Опис гри або сценарій. Включає в себе розгорнений виклад сутності гри і послідовності її проведення. Даються методичні вказівки гравцям, вихідні дані і приводяться варіанти планів виховної роботи, плани-конспекти занять та виховних заходів, батьківських зборів і вся допоміжна документація.
7. Підведення підсумків, система оцінки результатів діяльності учбових груп.

У діловій грі можна виділити наступні етапи: **Підготовчий:** введення у гру; розподілення студентів на групи; вивчення ситуації (сценарію); обговорення ситуації в групах; розробка групової структури; розподіл ролей всередині групи. **Етап проведення:** ігровий процес (аналіз ситуації, розробка довгострокових планів, прийняття рішення, його оформлення). **Підведення підсумків та аналіз гри:** підведення підсумків гри; аналіз діяльності груп; оцінка виконання ролей студентами; розбір оптимального варіанту.

При викладанні психолого-педагогічних дисциплін нами використовуються різноманітні ділові ігри, а саме “Підбір та розподілення педагогічних кадрів”, “Бесіда директора навчального закладу з підлеглими” та інші. Наведемо приклад:

Ділова гра з теми: “Рекламний виступ адміністрації навчального закладу”.

Мета. Вибрати стиль, мову та зміст, форму виступу, враховуючи інтереси та рівень слухачів.

Вихідна інформація:

Теми для рекламного виступу:

- Умови вступу та навчання у ліцеї (гімназії).
- Організація навчально-виховного процесу у приватній школі.
- Умови вступу, навчання у державному навчальному закладі III та IV рівня акредитації.
- Умови вступу та навчання у недержавний навчальний заклад III та IV рівня акредитації.

Хід гри:

У вступному слові викладач повідомляє про мету ділової гри, правила її проведення. На прикладах показує, як необхідно змінювати композицію, зміст та форму, тон виступу в залежності від аудиторії та засобів масової інформації. В студентській групі необхідно створити

атмосферу доброзичливого взаєморозуміння та жвавої цікавості.

Після цього вибирається тема для рекламного виступу. Група поділяється на мікрогрупи по 5 - 6 чоловік, вони обирають собі тему виступу. Потім визначаються можливі типи аудиторії, категорії слухачів (батьки учнів загальноосвітньої школи, абітурієнти та їх батьки, учні шкіл).

Обираються студенти, які будуть вести ділову гру. Їх кількість визначається кількістю запропонованих аудиторій та засобів масової інформації. Назначається експертна комісія, в яку входять:

- експерти по змісту: визначається якість сценарію, актуальність виступу, правильність установки, її відповідність віковим особливостям аудиторії;
- експерти з ораторського мистецтва: характеризують загальну культуру мовлення, манери викладу інформації тощо;
- експерти по сприйманню мовлення: дають оцінку стилю, темпу, тону мовлення, вмінню триматися перед аудиторією.

Аудиторія розподіляється наступним чином: "аудиторії наперед підготовлені у конвертах. Капітан команди вибирає сам конверт безпосередньо в аудиторії під час гри і тільки відкрив його, дізнаються яка їм дісталася аудиторія".

Якщо для групи таке завдання може виявитися дуже складним, то викладач може спростити завдання, узгодив "аудиторію" зі студентами.

Після чого учасники починають готуватися до виступу. Під час підготовки, ті хто виступають, складають план з теми, означають головні моменти свого виступу.

Виступ учасників.

Кожному виступаючому надається 10 хвилин для виступу. Це може бути розповідь про навчальний заклад, запитання і відповіді, міні-бесіда з послідовним диспутом,

бесіда. Після кожного виступу студенти обґрунтовують свій вибір, спираючись на характеристику віку та особливості аудиторії. Під час виступу студенти інших команд виконують роль аудиторії, яку отримала команда, що виступає. Експерти оцінюють від 1 до 5 балів (картки готуються напередодні), коментують свою оцінку в разі потреби.

Підведення підсумків гри:

Після виступу всіх учасників ділової гри викладач виступає з заключною промовою, дає оцінку гри в цілому, підведе підсумки лічильна комісія. Повідомляється загальна кількість балів, яку отримала кожна команда та студенти окремо. Даються відповіді на запитання:

1. Які із запропонованих виступів були найбільш цікаві?
2. Хто з виступаючих відійшов від традиційних підходів до рекламного виступу?
3. Яка команда показала найбільшу згуртованість, працездатність при підготовці до виступу?
4. Які студенти показали найкраще поєднання ґрунтовних теоретичних знань з практичними навичками?

Як свідчать результати нашого експерименту, використання імітаційно-ігрового підходу до організації навчання, впровадження ділових ігор у навчально-виховний процес вищої школи, сприяє розвитку творчих здібностей студентів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

УПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ “НОВІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ” ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

В предложенной статье раскрывается проблема совершенствования содержания педагогической подготовки будущего учителя (из опыта преподавания учебного курса “Новые педагогические технологии”).

The problem of the improvement of the content of the future teacher's training are given in this article. The experiment of teaching of the course “New pedagogical technologies” is given there.

Сьогодні педагогічна технологія має статус самостійної навчальної дисципліни. Процес її викладання відокремився від методики навчальних предметів, посівши рівноправне місце серед інших курсів. Вивчення педагогічної технології у вузі повинно йти за викладанням педагогіки, теорії виховання, методики виховної роботи, що розкриває перед майбутнім учителем закономірності вияву й розвиток виховних стосунків. Опора на науковий фундамент забезпечило б обґрунтування всіх положень педагогічної технології. Однак у широкій практиці професійного навчання така послідовність іноді не дотримується. Зміни подібної ситуації у Криворізькому педагогічному університеті пов'язані з викладанням курсу “Нові педагогічні технології” для студентів-старшокурсників. Він враховує попередню педагогічну підготовку студентів і є підґрунтям для подальшого поглиблення їх знань і умінь.

Педагогічна технологія являє собою сукупність психолого-педагогічних установок, систему засобів, методів

організації й управління навчально-виховним процесом, що визначає спеціальний добір форм, методів, способів, виховних прийомів, засобів (схем, діаграм, карт). Використання педагогічних технологій забезпечує досягнення ефективних результатів при засвоєнні знань, умінь і навичок; розвиває особистісні й моральні якості студентів. Педагогічні технології є організаційно-методологічним інструментом загальної методології педагогічного процесу.

У працях учених-дидактів, учителів-новаторів представлені: технологічно чітка оптимізація навчально-виховного процесу (Ю.К.Бабанський); процес поетапного формування розумової діяльності (Н.Ф.Тализіна); основні прийоми закріплення дидактичних одиниць засвоєння математичного навчального матеріалу (П.М.Єрдієв); опорні схеми (В.Ф.Шаталов); коментоване керування навчальним процесом (С.М.Лисенкова); опорні моменти технології процесу навчання творчості (І.П.Волков).

Курс "Нові педагогічні технології" вивчає конкретну практичну взаємодію вчителя й учнів у будь-якій сфері діяльності, організованої на засадах чіткого структурування, систематизації, програмування, алгоритмізації, стандартизації засобів і прийомів навчання. При цьому можна використовувати комп'ютер та інші технічні засоби. Цей курс повинен стати для студентів керівництвом до дії щодо підвищення ефективності виховання й навчання учнів.

У першому розділі курсу програми розкривається сутність, методологічні особливості та історія виникнення педагогічних технологій, розглядається педагогічна система як основа вузівської технології.

У другому розділі викладені наукові основи педагогічної технології виховання, її сутність, принципи, зміст, форми й методи.

У третьому розділі розкриваються основні принципи технології навчання, сутність і зміст. Крім цього, у розділі

представлені особливості методів навчання й діагностики педагогічних технологій, сутність технології модульного, діалогічного та інтегрованого навчання.

У четвертому розділі подається сутність педагогічної технології керування навчально-виховним процесом і технології впровадження організації праці в діяльності кожного вчителя.

На вивчення курсу “Нові педагогічні технології” відводиться 20 годин лекційних занять, 14 годин семінарських занять, планується самостійна та індивідуальна робота. У кінці вивчення курсу студенти складають залік.

Особливість змісту програми курсу – її орієнтація на цілеспрямоване здійснення підготовки студентів до реалізації державної національної програми навчання.

Завданнями курсу “Нові педагогічні технології” є:

1. Формування інтелектуального й культурного потенціалу студентів як найвищої цінності нації.
2. Підвищення ролі знань студентів, закріплення професійно важливих умінь і навичок.
3. Розвиток технологічного мислення студентів, уміння самостійно планувати, стандартизувати свою навчальну, самонавчальну діяльність.
4. Формування у студентів умінь відбирати сучасні технології на основі моральних, психологічних, ергономічних та інших підходів та запроваджувати їх у педагогічну практику.
5. Розвиток творчої уяви студентів.

На семінарських заняттях обговорюються основні питання, які входять до складу окремих тем курсу, проводяться дискусії, заслуховуються реферати й наукові доповіді студентів. На заняттях використовуються тренінги: психофізичний, комунікативний, організаторський та інші. Використання ділових ігор, педагогічних задач і ситуацій надає динаміки заняттям, попереджує втому, виключає

одноманітність діяльності. Особлива турбота викладача – психологічний клімат у групі. Творча атмосфера в студентській аудиторії складається завдяки позитивним особистісним взаєностосункам, що стимулює професійне зростання й готовність застосовувати одержані знання на практиці.

Засвоєння змісту даного курсу передбачає оволодіння педагогом різними операціями: мімічними, пластичними, вербальними, методико-руховими, предметно-дійовими тощо. Це дозволить майбутнім викладачам бути вільними у виборі умілого й тонкого психолого-педагогічного впливу, відповідного обставинам конкретної ситуації.

На семінарських заняттях ми пропонуємо різноманітні завдання, наприклад: 1) порівняти класно-урочну і модульну системи навчання; 2) розробити завдання з перевірки якості знань учнів з використанням комп'ютера; 3) розробити завдання для дистанційного навчання; 4) представити авторські програми навчання з обраної дисципліни з урахуванням міжпредметних зв'язків; 5) написати схему уроку-діалогу; 6) скласти модель-діаграму сучасного вчителя, яка включає інтелектуальні, морально-етичні, трудові та інші якості спеціаліста; 7) захистити проект позааудиторного заходу щодо реалізації завдань економічного виховання.

На наш погляд, однією з важливих складових оволодіння педагогічними технологіями є мікрвикладання. Воно включає: фрагменти уроків, заочні екскурсії, звертання до учнів із використанням різних стилів спілкування, розповідь учителя на уроці із застосуванням проблемних питань, демонстрацію рухомих і пізнавальних ігор, інсценування педагогічних задач, бесіду з учнями, батьками, виступ на зборах, коментування оцінок при аналізі письмових робіт школярів.

У процесі вивчення тем із курсу “Нові педагогічні технології” студентам пропонуються завдання різних типів.

Вправа-ситуація. При розподілі ви потрапили до школи, де присутні елементи конкурентної економіки, змагання як між учителями, що ведуть один і той же предмет, так і між самими учнями (прагнення потрапити до кращого педагога); учням старших класів дозволено вибирати собі викладача. Заробітна плата вчителя буде визначатися кількістю школярів, що його обрали. Питання для обговорення: 1. Як ви організуєте свою діяльність, щоб потрапити до розряду “сильних” учителів? 2. Які стимули можуть вплинути на ваш творчий потенціал? 3. Чи буде вирішене питання з дисципліною за умови вибору учнем учителя?

Вправа з використанням прийому “незакінчене речення” спрямована на виявлення в студентів організаторських здібностей. Студентам пропонується речення, яке треба дописати: “Я прагну ...”; “Моє робоче місце...”; “Я думаю, що вчителю потрібні такі якості...”; “Мені здається, що демократичний стиль управління...”; “Я можу організувати...”; “Мій розпорядок дня...”; “Мені подобається на заняттях...”; “Я відповідаю на семінарі, а мене не слухають...”; “Розбиратись у людях...”. Даний тип вправ доповнюється вправами-ситуаціями.

Ситуація 1. Уявіть, йде засідання класного учкому. Формалізм і нудьга переважають на ньому. Що ви здійсните?

Ситуація 2. Ваш клас чергує в їдальні, але черговий учитель незадоволений його діями. Ваші пропозиції як класного керівника щодо удосконалення організації чергування.

Індивідуальна й самостійна діяльність студентів із представленого курсу включає такі види робіт:

1. Формування системи питань, яке може бути використане при моделюванні проблемних ситуацій (батьківські збори, класна година, суботник).

2. Написання плану проведення зустрічі з педагогом-новатором.
3. Вивчення й конспектування монографічної літератури з таких проблем: інтегроване навчання, діалогічне, модульне, дистанційне навчання.
4. Написання рефератів із тем практичних занять.
5. Розробка варіантів рольової, ділової ігор: “батьківські збори”, “загальношкільні збори”, “індивідуальна бесіда з педагогічно занедбаним школярем”.
6. Проведення мінідослідження з питань використання модульного навчання в школі, де ви проходите педагогічну практику.
7. Вивчення досвіду роботи вчителя з економічного виховання учнів.

Незважаючи на незначний термін існування навчального курсу “Нові педагогічні технології”, можна говорити про позитивний вплив занять. У рамках курсу студенти засвоюють більшу суму професійно значимих умінь і успішно застосовують їх під час педагогічної практики.

З.М. Мірошник

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

В статтє рассматриваются психологические аспекты профессиональной подготовки учителя начальных классов. При рассмотрении основных условий подготовки учителя-профессионала выделяется три из них: личностная ориентация на конкретного ученика, психологическая компетентность классоведа а также самоменеджмент учителя.

Professional training of a primary school teacher is considered to be many-sided. This article touches upon psychological aspects of this problem. Analysing the main conditions for development of a teacher as a professional the authos stresses on the following: personal orientation on a concrete pupil, psychological competence and self management of a primary class teacher.

В основі професійного самовдосконалення сучасного вчителя-класовода лежать на наш погляд, певні психолого-педагогічні умови організації роботи вчителя з молодшими школярами. В нашому дослідженні виділені такі умови: особистісна орієнтація на учня, психологічна компетентність класовода, самоменеджмент вчителя.

Дамо стисло характеристику цих умов.

I. Особистісна орієнтованість навчально-виховного процесу, коли вчитель і учень взаємодіють як особистості, як суб'єкти діяльності, коли для вчителя провідною стає орієнтація на особистість учня, створення умов для її повноцінного розвитку, а зміст предмета і методи навчання є для цього засобами. Отже основною цінністю стає особистість учня, а не показник успішності. Цю ідею відстоюють в сучасному педагогічному просторі О.Я.Савченко, І.Д. Бех, О.В. Проскура.

II. Психологічна компетентність як вміння ефективно здійснювати навчально-виховний процес і спілкування з учнями на засадах: а) психологічних знань про вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей; б) вміння зіставити розвиток учня з нормативними показниками, знайти причини відхилень; в) вміння позитивно сприймати кожного учня, надаючи відповідну допомогу; г) вміння брати до уваги емоційні етапи учня і добирати відповідні способи спілкування та взаємин. Особливу роль відіграє вміння

ставити себе на місце того чи іншого учня для того, щоб оцінити його стан, настрої, можливості.

З початком навчання вирішальний вплив на ставлення дітей один до одного починає справляти відношення вчителя до тієї чи іншої дитини. Саме тому від психологічної культури вчителя, від його здатності глибоко розуміти труднощі й радощі дітей на початку шкільного життя, від його педагогічного такту залежить, чи будуть здатні його вихованці до співпереживання, спільної радості, співчуття, чи вмітять прощати, допомагати, чи, навпаки, постійні прояви незадоволення, нетерпимості до когось стануть негативними рисами їхньої особистості.

III. Самоменеджмент учителя, або як краще організувати свою роботу. Організаторські здібності є професійно важливими для вчителя. Але постійно організовуючи інших, він повинен уміти правильно організувати самого себе.

У психолого-педагогічній літературі самоменеджмент визначається як використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці для того, щоб оптимально та зі смыслом використовувати свій час. Привертає увагу думка В.О.Сухомлинського про те, що вільний час учителя – це корінь, який живить гілки педагогічної творчості. Часові можливості багато важать для вдумливого ставлення до всього, що традиційно склалося в шкільній практиці і дають йому право на пошук.

Існує думка, що менеджер має вирізнитися інтелектом, умінням його адекватно застосовувати, особливим стилем організаторської діяльності, відповідною поведінкою, відповідальним ставленням до роботи, високим рівнем кваліфікації тощо. Але стрижнем, без якого не можливі становлення менеджера, його успішна діяльність, є здатність сприймати й аналізувати критичну інформацію про себе.

Менеджер обов'язково мусить зважувати свої індивідуальні можливості, адекватно оцінювати себе і свою поведінку, бути здатним до особистісного зростання та рефлексії.

На нашу думку ці показники є характерними й для самоменеджменту вчителя, зокрема, вчителя початкових класів. Крім того, в сучасних дидактичних та психологічних дослідженнях розкрито питання, що таке педагогічний менеджмент. Одним з основних компонентів системи роботи вчителя, а саме педагогічним менеджментом є комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямованих на підвищення його ефективності.

В дидактичних та педагогічних дослідженнях останніх років розкривається поняття змісту "педагогічна технологія", яке містить в собі певні дидактичні моделі, які проектують навчально-виховний процес, що зумовлює зміст, методи й форми навчально-пізнавальної діяльності учнів. Деякі автори вважають, що з розвитком педагогічних технологій вчені і практичні працівники пов'язують можливості такої побудови навчального процесу, яка була б ефективною в умовах масової школи і забезпечувала б успіх роботи звичайного вчителя.

Основна функція педагогічної технології полягає в тому, щоб сконструювати й здійснити такий навчальний процес, який має гарантувати досягнення поставлених цілей.

Таким чином, виокремленні нами психолого-педагогічні умови організації роботи вчителя-класовода є необхідними і обов'язковими для підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Спираючись на положення, які було обґрунтовано в теоретичному розділі даної роботи та використовуючи завдання по самодіагностиці професійно-особистісних якостей вчителя початкових класів, а також методи

професійного самовдосконалення педагога, і, нарешті, техніку самоменеджменту, розроблені групою авторів під керівництвом Р.В.Овчарової та завдання з використанням “школи самосприйняття” Р.Бернса, яку ми застосовуємо у дещо модифікованому вигляді (модифікація О.В.Проскури) ми розробили методiku експерименту.

Експеримент здійснювався в декілька етапів: на першому проводився констатуючий дослід, який дав можливість виявити наявний рівень особистісно-професійних якостей вчителя-класовода, самооцінки (самосприйняття) вчителя та аналізу “поглиначів” часу.

На другому етапі здійснювався формуючий дослід, в ході якого ми зробили спробу систематизувати прийоми та методи професійного самовдосконалення роботи вчителя початкових класів та відпрацювати техніку самоменеджменту вчителя.

Професіоналізм вчителя початкових класів та ефективність його роботи в більшості випадків залежить від його підготовленості до виконання соціальних обов’язків і функцій, а саме психологічної компетентності, стилю спілкування з орієнтацією на благополуччя конкретного учня та вміння організувати свій час.

Для визначення рівня підготовленості вчителя було проведено анкетування вчителів міста Кривого Рогу, Дніпропетровської області та інших областей України (Тернопільська, Івано-Франківська).

Анкетування мало на меті з’ясувати:

- 1) Що вкладає вчитель в поняття “особистісно-зорієнтоване навчання”?
- 2) Як кожним із них розуміється “психологічна компетентність”?
- 3) Які на вашу думку найголовніші особистісні якості вчителя-класовода?

- 4) Якому стилю спілкування вони віддають перевагу?
- 5) Що розуміє вчитель під поняттям педагогічний менеджмент, самоменеджмент?
- 6) Як розуміє вчитель початкових класів, що таке “самооцінка” і чи впливає самооцінка вчителя на самооцінку учнів його класу?
- 7) Чи вистачає у вчителя сил і часу для себе, для свого самовдосконалення, для задоволення своїх власних потреб?
- 8) За яких умов, на вашу думку, можливо ефективно організувати роботу вчителя початкової школи?

Під час відповіді на питання анкети “що вкладає вчитель в поняття особистісно-зорієнтоване навчання” були дані такі відповіді: “Це якась нова технологія, або підхід” – 9 чоловік; “Це, коли вчимо кожну дитину окремо” – 4; “Це принцип організації навчання молодших школярів” – 7 вчителів; “Не знаю, мабуть, якийсь метод” – 5 осіб. Повністю поняття особистісної орієнтованості на учня з урахуванням його індивідуальності і неповторності опитувані вчителі розкрити не змогли. Але орієнтація на загальне розуміння його як технології, принципу навчання у вчителів існує.

Аналіз результатів другого питання (що таке психологічна компетентність вчителя) показав, що лише 30% вчителів виділяють деякі характеристики цього психологічного явища: вміння провести урок, щоб дітям було цікаво; тримати дисципліну. Останні характеристики психологічної компетентності до уваги не беруться.

На третє питання анкети “Які найголовніші особистісні якості вчителя-класовода” – 50% вчителів відповіли – вміння тримати дисципліну в класі, розум; педагогічна майстерність; любов до дітей. На превеликий жаль, “любов до дітей” тільки 8 з 50 опитованих учителів назвали першою серед особистісних характеристик вчителя-класовода.

Четверте питання дало можливість уявити картину організації навчально-виховного процесу при авторитарному стилі керівництва (80%). На питання “що таке педагогічний менеджмент, самоменеджмент” лише одна вчителька дала позитивну відповідь (“щось пов’язане з організацією навчання”). Щодо самооцінки вчителя і її впливу на самооцінку учня маємо таку картину: 8 чоловік (26%) не відповіли, те, що самооцінка вчителя не повинна бути високою дали 10 чоловік (33%) і те, що ніякої залежності між самооцінкою учителя і учнів вони не вбачають – 12 чоловік (40%).

На сьоме питання нашої анкети всі 100% (з опитуваних) відповіли негативно.

Ставлення вчителя до можливостей ефективної організації вчительської діяльності в умовах сучасної початкової школи ми з’ясували отримавши відповіді на останнє (восьме) питання анкети. Більшість відповідей носила незадоволений, навіть непримиримий характер: “Якщо б наша праця оплачувалась так, як треба, то і результати були б кращі” (60%).

Таким чином, проведене анкетування вчителів початкових класів свідчить про відсутність достатнього рівня готовності вчителів до організації навчально-виховного процесу з орієнтацією на позитивний результат. Результати дослідження виявили найбільш типові для вчителя-класовода особистісно-професійні проблеми: особистісна тривожність, нестабільність, порушення “Я” концепції, неадекватна самооцінка та рівень домагань, схильність до авторитарного стилю спілкування, невміння правильно використовувати свій вільний час і доцільно планувати свою роботу.

Як показує практичний досвід, аналіз психолого-педагогічної літератури та особисті спостереження вирішення цих проблем треба починати зі зміни ставлення вчителя до себе, уважного ставлення до своїх власних потреб, розвитку,

адекватної, а можливо і високої самооцінки, позитивного мислення, поваги до самої себе та розвитку уміння самовдосконалення.

О.О.Гаврилюк

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

В статті йдеться про проблему гуманізації системи освіти, зокрема, процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів, про значення гуманних відносин в системі "вчитель-учень" в освітньому процесі вищої школи.

This article is devoted to the problem of humanization of educational system and the process of formation of communicative skills of teachers to be. The author emphasizes the importance of humane relations in the "teacher - pupil" system in educative process at the level of higher-school education.

Перебудова вищої освіти, перехід до нових демократичних відносин в суспільстві робить актуальною проблему формування культури спілкування майбутнього вчителя спираючись на гуманістичні засади цього процесу. Для демократичного суспільства важливо те яким буде фахівець із вищою освітою. Чи буде він "тільки висококваліфікованим ремісником чи, крім фахової підготовки, він ще стане інтелігентом" [2]. Тому зараз в Україні все гостріше постає питання гуманізації освіти.

Недоліком існуючого педагогічного процесу, на думку академіка С.У.Гончаренка, є те, що він будується на основі